

מסובי לשרות

המשוררת לאה גולדברג לא תכתוב שירי מלחמה!

כך הכריזה במאמרה „על אותו הנר שא עצמו“ שפורסם ב„השומר הצעיר“. הריני מרשה לעצמי להביא כאן קצת ציטאטות מאותו המאמר. היא מתחילה כך:

— „הנה זה החמישי — אמרתי בלבי והפסקתי את המנין. כי רבים, רבים יתר על המידה היו הנגשים אלי ושואר לים: — ובכן מתי תתחילי לכתוב שירי מלחמה? —

הטון של השאלה היה תמיד קל והיתולי. ואני מבינה הלצות. לכן הכי לגתי פעם בפעם על רגש הבחילה המחליח כל בי והשיבותי בשחוק אף אני:

— אל תדאגי לתוצרת זאת. יספיקה במידה רבה עד מאד, היא גם תביא רווחים. אני? לא!

והיו סוקרים אותי במבט של לענ ושואלים כבר ביתר רצינות: — ומה תעשי? —

ותשובתה היא: — אעשה את אשר אני עושה כל ימות השנה. פשוט מאד.“

אחרי אשר היא מתאוננת ש„בעיניהם של היללי המשורר הוא עד היום ליצן חתצר של מישהו, אם לא של המלך, חרו של ההמון, של העבא, של המצביאים“, וכי „אמנות זו, אשר שירה שמה — הנה, כעצם, הקאבארץ הפרטי של אותו הקהל, אשר יתקיים ללכת לקאבארץ אמיתי בשעות „הרות-עיר לם“ הריהי מבארת לנו „כי לא יתכן שאין דרך למגר את הרשע בעולם. אלא על ידי טבח-האדם.“ יש לה

„החכרה העמוקה שהמשורר הוא האיש אשר בימי מלחמה אסור ואסור לו לשכות את הערכים האמיתיים של החיים. לא רק היתר הוא לו למשורר לכתוב בימי המלחמה שירי-אהבה אלא הכרחי. לא זכות בלבד הוא למשורר בימות הוועה לשיר-שירו לטבע, לאיל-נות הפורחים, לילדים היודעים לצחוק, אלא גם חובה“. היא כל כך שונאת את המלחמה עד אשר שירי מלחמה אונם טובים בשבילה. על „שירת דבורה“

רח“, למשל, היא אומרת: „וכי מי זאסור עלי להעריך את שירת דבורה העריכה מוסרית מסויימת, כמו שיש לי, למשל, הערכה מוסרית מסויימת על מעשי בנותיו של לוט? —

ובכתי להוכיח בעליל שתעשה מה

שהיא עושה כל ימות השנה היא גומרת את המאמר במאניפסט זה: „גמלתי על עצמי תפקיד שאינו מכובד, תפקידו של הקופץ בראש, כדי להגיד בשמי הפרטי שלי, כי אני, בספטמבר 1939, רואה אני חובה לעצמי לצאת אל הספרות בפסוק הפותח, נניה, כמלים אלו:

בבוקר אלוף הים בארצנו שקוף וצונן...“

עד כאן הציטטות. ובכן, לאה גולדברג הכריזה שביתה נגד המלחמה.

וזה לא טוב. מאד לא טוב. זה לא טוב בשביל לאה גולדברג עצמה.

המאניפסט שלה „הטיל סער“ וגרם לפולמוס במשך שבועות ב„השומר הצעיר“, שלקחו בו חלק משוררים וסופרים וספרות (שלונסקי, אלתרמן, עמית, חל' פי, ליפשיץ, שורץ, לאה א., עדה גרנט וד. ש. ב„דבר“). המותר לשירה בת השמים ללכת את פעמיה במלחמה או לא? תרשות או חובה היא לכוהניה הקדושים לברך את המלחמה באהבה או לא?

הפולמוס היה אמנם מעניין מאד והתינהל בטעם טוב. אחדות מהרשימות עשו רושם נאה וניכר היה רעד נימות דקות של נפשות סוערות.

חולשה יש לה, ללאה גולדברג, לאפסי טים, לפווה. איני אומר את זה לנגאי דוקא. בנידון זה אינה בודדה בספרות. אזכיר, למשל, את היינריך היינה, קנט המסון, ברנרד שאו — סופרים שהפווה מורגשת אצלם או בתוכן בא בצורה או בסגנון או בכלום יחד. אצלנו בעלי פווה הם: מ"י ברדיצ'בסקי, דוד פרישמן, י"ח ברנר, ש"י עגנון, א. שלונסקי ואחרים. ברוב שיריה של לאה גולדברג הרי הפווה מרותמה, מסוייגה, מגובלה כשמרים בעיסה ונעשה חלק מבשר שירי רתה ומוסיפה גם חן. הכשרון השירתי תרים הוא נגד הדגשה ומועיל שהאפסי טים לא יתבלטו יותר מדי. הריה בשר רתה כמו אשה היודעת סוד הצמצום ב„עורה לטבע“ כצבע ופורר.

בפרוזה אין היא שולטת על הפווה ועוברת את הגבול (המבין יעמוד על זה גם כמעט הציטאטים שהבאתי לעיל). הדבר ניכר ביחוד במאמרה „על אותו הנשוא עצמו“, משום שמטפל הוא בנושא כליכך איום כמו המלחמה.

אבל בטוח אני שהיא תפר את נדרה,

היא תפר אותו שלא מדעת. אמנם שירי מלחמה לא תכתוב, ולהינם באים אליה בטענות על זה, כגון נתן אלתרמן המת' אמו ברשימתו הפנה להוכיח לה ששירת דבורה היא „אנדרטה ספרותית לרורות“, או לאה א. הטוענת ברשימתה הלכבנית: „מקומה של הספרות אינו בצדי הדרך כים, אלא בראש הדרך ובהנהגתה. והלא כזאת היתה מאז, בכל מלחמות השתחרר של עמים ומעמדות נדכאים. תמיד ה" תה עד לוחם בחזית. שם יכירנה מקר מה“. לאה גולדברג, כנראה, פציפיסטית היא, ושפיכת דמים, אפילו בשביל הסדר רה היותר נעלה, הוא החטא היותר גדול בעיניה. כשהיא אומרת: „אני? לא!“ אין מקום לויכוחים. המלחמה תצטרך להתנהל בלי עזרתה. גם אנכי לא הייתי כותב שירי מלחמה. מה שמרניו הוא הגלויידעת: „אעשה כל מה שאני עושה כל ימות השנה. פשוט מאד“. האמנם כך תעשה? האמנם זה פשוט מאד? כמו שכתוב: „איך זינגע וויע דער פאנגל זינגט דער אין דען צווייגען וואָהנעט.“

לא, הריני מבטיח אותה שהמלחמה תכנס לתוך דמה ודם שירתה לאט לאט, מבלי משים, והענין לא יהיה פשוט כלל, אלא מסובך מאד. אם תשים על נפש שירתה כל מיני מסכות להתגונן בפני חידקי המלחמה, הם יבקעו להם דרך סוף סוף. אהחננו בולנו כבר אינם אותם האנשים שהיינו לפני שבועות מספר. הולי מלחמה אנו בלי יוצא מן הכלל. ואם התחילה בראשית המלחמה „בבוקר אלוף הים בארצנו שקוף וצונן...“ (אנב: הריני מתוודה שאין אני מוצא אף רית של שירה בשתי השורות האלה) הרי איני בטוח כלל (ואף היא אינה בטוחה), שלא תתחיל באלול הבא ב„איכה“ חדש או ב„שמים בקשו רח מים עלי“ חדש. לא, הענין אינו פשוט כלל.

בימים כאלה ישנם אנשים המחפשים מנוס בקריאה. הדבר לא קל הוא. ספרים שהיו עוד אתמול יקדים לי, נעשו זרים ורחוקים היום. יש שהריני נגש עכשיו אל אצטבאות חספרים שלי, מוציא ספר, פותחו וסוגרו; פותח אחד וסוגר שוב. היום אינם משאירים הד יותר. קולות אטומים בלי בתיקול בלב. ספרים רבים נעשו מיותרים אצלי. הריני מניחם הצדה ואולי אפנה למכרים שישאלום ממני על מנת שלא להתזיר. כי הולכה מלחמה אני, כי במשך חדשים חיכה יהדות

בת ארבעה מיליונים; כי הטרנדיה רק מתחילה ואחריתה מי ישורנה? כי מאה מיליון עומדים נגד מאה מיליון כעת בשתי הזיות באירופה — מעבר לקו מאזינו ומעבר לקו זינפריד — והם הלכה ושמה של אירופה, והעולם עד מר, אולי, לפני התורבן היותר גדול בתולדות האנושיות ובאמצע נמצאים אנו „הנשחקים תמיד בין הגלגלים“; כי גם ביושבי הארץ הזאת, פנעה כבר המלחמה לרעה מאד: כששים אהזו הולכים קדורניה מחרדה לגורל הנפשות הקרובות אליהם קרבתדם, הנמצאים במקומות התורבן והשממה ונתונים בין הפטיש והסדן; כי בני, ישר גו ולב ועליו החיים, בני יחיד, הוא עכשיו בשורות הלוחמים כחזית האנגלית שבצרפת. לא רק שלבי חדר לו ונפשי יוצאת אלו, אלא שיש בלבי גם רגש של אישמה נגדו, שהוא הריהו תותחן מספר כך וכך, ואני, אביו, יושב או מטייל בירושלים או מטפל עכשוי בענין „פשוט מאד“. כאילו רמותיו.

נהוצים לי עכשיו ספרים שישוהו ללב. נהוצים לי ספרים שיהיו פה לנפשי, שבקראי אותם ארגיש כאילו הם מקשיבים לי. ספרי אמת נהוצים לי, בזמנים כתיקונם הריני נדיב לב ואינו מקפיד ומקבל באהבה כל מה שמנישים לי. מהיכי תיתי. אבל עכשוי איני יכול. בזמן שאדם רעב אין מנישים לו דרעונים לפצה.

ולא רק אני. נראה לי שגם לילד אין לספר היום את האגדות והמעשיות של אתמול. לכו לא יקשיבו. ואפילו לעולל וליונק אין לשיר שירי-עדר גילים:

תחת ערש בני הדר, עומר גדי לבן, צח —

כי לא נדיים צחים עומדים עכשיו תחת ערשיהם. סכנות החיים והמות אורכות שם. ולא אמת הוא שאבא נסע לפתור ב„צימוקים ובשקדים“. אבא הלך למקום יותר מסוכן.

היום יש לשיר כך:

לבית אבי אורבה סופת-אל ולבבי יך ברמו חליל (שיר לבני, מאת ר. דהמל, תרגום ש. טשרניחובסקי)

לא, הענין אינו „פשוט מאד“. בהחלט. באותו השבוע שנתפרסם המאניפסט של לאה גולדברג ב„השומר הצעיר“, נתפרסם ב„מוסף דבר“ ציור מאת ג. שופמן בשם „קוביוסטוסים“. משום שהוא קטן מאד אביאו בשלימותו:

„בשהם יושבים מסביב ללפק, כפי

נת בית הקפה, ומצליפים בקלפים, אדיר שים בהחלט לכל המתרחש מסביב, הרי הם נראים כאנשים מעולם אחר, העולים כהכמתם על כולנו. מעין ביטול מסתורי עצור בחיבם כלפי כל מנחוגי הדרור ואיר שי המדינות. ינאמו שם מה שינאמו, יעשו שם מה שיעשו — אנו מבינים יותר; אנו משחקים בקלפים!

רק להרה עין הפסיקו, כשנערו העתונים התריעו בצהרים על הכרות המלחמה — והזרו למשחקם. את פר צופי הקלף שלהם הכרתי מיד: הלא הם אותם הקוביוסטוסים עצמם, הם ולא אחרים, שראיתים בפינת בית הקפה בוניה, לפני עשרים וחמש שנים, ברנע פרוץ המלחמה הקודמת. גם אז הפסיקו להרה עין — והמשיכו את משחקם.

מלחמה ישלום ושוב מלחמה... עולי-מות נכנים ונחרבים — והם בשלהם: משחקים בקלפים!“

כתוד אחד מקוראיה של לאה גולדברג ברג הריני יוצא אליה במאניפסט זה: אם תקיים את ה„אעשה מה שאני עושה כל ימות השנה. פשוט מאד“, אז אכריז שביתה נגדה. לא אקרא את שיריה. ואל תתנחם שהיא תפסח עלי, על היום, ותכתוב בשביל המהר. בזה לא תצליח. המהר לא יסביר לה פנים. דרכו של מהר הוא להכיר את אלה היוצרים דוקא בשביל היום. המהר יכויב אם יכתבו בכונה תחילה בשבילה. המהר, ביחוד המהר הבא, אחרי המבול של דם, ימחה הרבה מאוד מעל פני המספרות. החיים ישתנו, אולי, עד כדי כך, שהמהר הבא יהיה דומה כאילו דורות מבדילים בינו ובין היום. הוא ישתמש בדרכי כתיבה אחרים — בתר כן, בצורה, כהכעה. אינה מאמינה?

מכיר אני יהודי אחד ששחר-מכר בואי ליוטה — בצארסקים ובקרנסקים. צבר, בלי עין הרע, מיליונים. ראיתיו אחר כך פוישט יד. כי מהר גדול בא גם אז והמיליונים נחפזו לפיסות נייר ששוונים פחות ספרוטה. המהר הבא יהיה גדול שבעתים. נחויץ להתהר.

היא מתאוננת, כי „אמנות זו אשר שירה שמה הנה בעצם הקאבארץ הפרטי של אותו הקהל (במקום אחר במאד מרה היא קוראת את אותו הקהל בשם „בורגנים זעירים“) אשר יתבייש ללכת לקאבארץ אמיתי בשעות „הרות עיר לם“. הריני מבטיח אותה שדוקא בשעות „הרות עולם“ עושה הקאבארץ האמיתי עסקים טובים מאד ו„הבורגני הזעיר“ אינו מתבייש כלל וכלל לבקר. הריני זוכר את זה מהמלחמה הקודמת. בימי

שפך דם באים לידי גילוי כל היצרים הרעים. אל דכריה „רבים, רבים יתר על המידה היו הנגישים אלי ושואלים: — ובכן, מתי תתחילי לכתוב שירי מלחמה?“ הריני מתייחס כאל מליצה. הבורגני הזעיר היו לו דאגות אחרות רת נפט ומזון. הוא רוצה דוקא בקאר בארץ אמיתי. השירה אינה הקאבארץ הפרטי שלו. אבל השירה אינה גם הקאבארץ הפרטי של לאה גולדברג.

וכשהיא אומרת: „תוצרת זאת (שירי מלחמה) יספיקה במידה רבה עד מאד, היא גם תביא רווחים“ — גם זה מליצה. מלחמה זו אין לה צורך בשירה כלל. אין התפעלות. הכל מתיחד סים אליה כאל אסון. ישנה רק ארץ אחת שהזמינה „תוצרת זאת“ ודוקא ארץ שאין בה „בורגנים זעירים“.

טלגרמה ממוסקוה מיום 5 לאוקטובר הודיעה שחשופר מיקולין היבר דרמה בשם „השבוע עשר“, 17 בספטמבר, יום כניסת הצבא הרוסי לבאלורוס ואר קראינה המערביות; והקומפוזיטורים של רוסיה נתבקשו לחבר תוך תשעה ימים שירי הגנה על באלורוס ואוקראינה המער רכיות, ו„כבר הוכרו 87 שירי-לכת צבר איום ומגנינות שונות שיצאו בצורת ספר“. אצלנו בודאי לא. לא שמעתי שהסוכנות או הועד הלאומי יזמינו שירי לכת או שירי נבזרים. לעומת זה קראי תי בעת האחרונה בעתונות שלנו שירים אנטרימלחמתיים. אין צורך עכשיו בשיר די לכת ושירי נבזרים. המכונה היא הגבורה. מה שאנו רוצים, הרי זה שיר רים טובים. „תוצרת זאת“ היא הנחר צה לנו עכשיו יותר מאשר בזמנים אחר רים. אין להסכים לא. שלונסקי החושש: „מי יודע, אולי באמת זה הוא האונס: להסתלק, להאָלם עד בוא מועד“. לא.

לשיר הרי זה לכאוב כאב האדם, לשפך דם, לטהרו. אין המשורר יכול לתלות מעולו על היכל השירה „עד יעבור זעם“.

שירה אינה, כאמור, הקאבארץ הפרטי אפילו של המשורר. א. שלונסקי מאי מין, ש„בסופו של הישבון, יצירות הרוח הגדולות של הן שחוללו את התמורות וההעפלות של האנושיות. הן ולא התר צרת הקלת היפה לאותה שעה ומועילה באותו מקום. ואם כך היא, אז אין לדבר על הסתלקות.

לא שירה „בוקית“ אלא יצירה. את זו כותבים לא בשביל „הללו“, לא בשיר ביל „הקהל“ ולא בשביל „בורגנים זעיר רים“, אלא רק בשביל קומין אנשים. לפומין זה אין צורך בברונים ובמאני-פסטים וב„קפיצה בראש“. עליו לא יש

פיעו כל אלה. הוא יודע. קומין זה בודד את המוכחר של היום ומוסרו כהתירות אל המהר. כך היה תמיד: משה קיבל תורה מסניו ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. תמיד רק קומין. בימי „המעורר“, כשנאלמה המלה העברית וגם ירחון זה נסס, כתב ג. שופמן אלינו ללונדון: אל יאוש! נכי טוב מה שאנו כותבים ונשלה איש לרעהו. הוא הסתפק גם בקומין קטן כזה. עומדים אנו כיום ערב ימים נוראים כהיי האנושיות. באים ימי דין והשבון, ימי שנוי ערכין בהיום וגם בספרות. הרבה מן הרקבון והוזהמה, הצניעות והשקר דבק גם בה. הכוס תעבור גם עליה.

א. הלפי, אחד המשתתפים בפולמוס זה מוסרי: „הגיע לידי קובץ של סופרים לועזים, ואחד מהם בעל „טעם“, אומר דרך אגב מלים אלו: „העובדה כי נטור שה מלחמה בסין וכי כני אדם רוצחים את דומיהם איננה מעציבה אותי כלל ועיקר. אדרבה, זה אפילו מענין.“

עד היכן מגיע ה„טעם“! ספרותנו החדשה — הספרות של שני הדורות האחרונים — אינה ספרות של נאונים. אבל היא העטיינה באידיאלים יפים, באהבה לאדם, בכקשת אמת, באהריות. כל הנכנס השף לב חי, מפר פד, דואג, כואב והמשיך את השרשרת. כל אחד בא בכלי-זמר משלו — כסגנון ובהכנה שבעצמו יצר. אפשר להכיר את כל אלה אפילו בלי התייחס שם. תמוכרת יפה.

והנה התפרצו לתוכה והכניסו „אי רופה“ — ריה בירה גרועה ממרחים ספרותיים שהתאכסנו ותעו כהן כדרכם לארץ-ישראל. בשירה יותר מאשר בפרוזה. נתעשרנו בשירה של הקו ושל זיוף, של דגדוג, של נמגום, של שעשועי מלים, של להטייפראזות, של ז'ארגון מליצי, להאפיל על אי היכולת והריקניות. שנה שאין בה ארץ ואין בה תפוחה ואין בה רגש ואין בה איש. יונה פותה אין לב.

כימים הקשים האלה, יותר מאשר בימים אחרים, רובצת האחריות על המעולים שבין סופרינו הצעירים לנער אבק דרכים מתעצם ולהתלכד מסביב לשרשרת ולהמשיכה בלב טהור ורוח נכון ומחודש.

לא בכרוזים ולא במאניפסטים הנאל לאה גולדברג, העומדת בשורה הראי שונה של המשוררים החדשים. נאלכה אחת יש והיא:

— יצור, ציור, דודם! א. בייגין